

Ievada vietā

Ar pilnu atbildību varu apgalvot, ka Kārlis Pētersons ir pats pirmais ievērtības cienīgs latvietis Īrijā, un viņa uzvārds vēl šodien lasāms Dublinas uzņēmuma *Kapp&Peterson* nosaukumā. Viņš ieradās Zaļajā salā aizpagājušā gadsimta otrajā pusē. Pētersona pīpju ražotnes pētnieks skots Džims Lillī un kalifornietis Gerijs Malmbergs – Starptautiskā Pētersona pīpju kluba vadītāji – uzskata, ka tas noticis ap 1876. gadu. Šo gadskaitli apstiprina arī citi avoti, piemēram, Dublinas britu policijas ieraksti, kas tika sagatavoti 1915. gadā.

Vēl pirms pāris gadiem par Pētersonu un viņa ģimeni bija zināms pavisam maz. Patiesību sakot, par viņa dzīvi nebija zināms nekas. Pēc dažiem dokumentiem varēja vien noteikt, ka Kārlis Pētersons ir latvietis, ka viņa senči nāk kaut kur no Jelgavas puses, jo šur tur pavadēja Mītavas nosaukums.

Slavu Īrijā un pasaulē Pētersons ir ieguvis ar saviem pīpju konstrukciju jaunievedumiem, un tie aprakstīti diezgan plaši. To, ka Pētersona izgudrojums nav mazsvarīgs, apliecina pat ražotnes *Kapp&Peterson* konkurenti. Piemēram, viens no vecākajiem nozares uzņēmumiem *Iwan Ries&Co* Amerikas Savienotajās Valstīs pavisam atklāti ziņo: “Brāļi Frīdrihs un Heinrihs Kapi no Nirnbergas, kuru elegants tabakas uzņēmums Dublinā darbu uzsāka 1865. gadā, varēja tikai sapņot par to, ka reiz kļūs par leģendu. Taču pavisam drīz viņu ražotnē ienāca Kārlis Pētersons ar savu jaunievedumu, un ātri vien jaunās pīpju konstrukcijas kļuva populāras visā pasaulē.”

Dublinas dienvidu rajonā Salinogīnā, kur atrodas uzņēmuma ražotne un kur vēl joprojām tiek ražotas pīpes pēc mūsu novadnieka aizpagājušajā gadsimtā izstrādātajām shēmām, pavisam nesen tika iekārtots muzejs. Tas gan vairāk bija veltīts pašam izgudrojumam – Pētersona pīpei – un mazāk te bija atrodamas ziņas par Kārļa Pētersona personību un viņa dzimtas lomu Īrijas vēsturē. Tagad jaunās muzeja mājvietas otrajā un trešajā stāvā Nasaustītā, Dublinas centrā tiek plānota plaša ekspozīcija, kur ikviens varēs iepazīties arī ar Kārļa Pētersona dzīvesstāstu.

Vācot, krājot un apkopojot sākumā pavisam skopās ziņas, dokumentus un citus materiālus par uzņēmīgo latvieti, ar katru brīdi vairojās pārliecība, ka Kārļa Pētersona dzīvi nekādā gadījumā nevar skatīt atrauti no notikumiem un kopējā vēsturiskā fona, kāds attiecīgajā laikā valdīja Īrijā un Latvijā.

Vai Kārlis Pētersons bija tikai turīgs cilvēks, izgudrotājs un uzņēmuma *Kapp&Peterson* līdzīpašnieks un direktors vai arī goda vīrs, kas bija gatavs dot savu artavu mītnes zemei un tās cilvēkiem? Kādas bija viņa attiecības ar dzimteni Latviju?

Vai Pētersonom bija ģimene? Kur tagad ir viņa pēcteči? Un vai viņa īstais vārds bija Kārlis jeb *Charles*, kā viņu vēl joprojām sauc īri? Vai Pētersoni bija iesaistīti īru brīvības cīņās? Atbildes uz šiem un vēl daudziem citiem jautājumiem atradīsiet šajā grāmatā, kas stāsta ne tikai par Kārli Pētersonu, bet arī par visu Pētersonu dzimtu, vairāku tās paaudžu atstātajām pēdām Zaļajā salā.

Grāmatas galvenie varoņi ir pats pīpju meistars un uzņēmuma *Kapp&Peterson* līdzīpašnieks un direktors Kārlis Pētersons, viņa brāļa dēls, kūdras ieguves tehnoloģiju inženieris Konrāds Pētersons un organizācijas *Amnesty International* nodaļas dibinātāja Īrijā, Kārļa Pētersona meita Izolde Pētersone. Tā ir dzimta, kas 125 gadu laikā paveikusi daudz, un viņu veikums Īrijā ir ievērtības cienīgs.

Gandrīz neticami tika uzietā Kārļa Pētersona dzimtā vieta Latvijā. Tas bija kāds nejauši starp citiem papīriem atrasts ielūgums, aicinot piedalīties Indriķa un Grietas zelta kāzās Zaļeniekos, Klijēnu mājās 1896. gada oktobrī. Šis arī bija pats pirmais pavediens, trausla saikne starp Īriju un Latviju, kas vēlāk pārvērtās necerēti plašā faktu klāstā.

Pa mazai kriptai kopā savāktie fakti, secinājumi, laimīgas nejaušības un neticama cilvēku atsaucība ir palīdzējusi tapt šim stāstam.

Viena no epizodēm 2012. gada jūlija beigās, Pētersonu dzimtas izzināšanas laikā...

Pēc ciemošanās viesmīlīgajā Ratmaines/Ratgāras *Amnesty International* nodaļas vadītājas Almutas Šleperes mājā ieguvu Izoldes Pētersones krustmeitas Annas Breidijas telefona numuru.

“Viņa noteikti varēs vairāk pastāstīt par Izoldi, jo Breidijus Izolde līdz mūža galam uzskatīja par savu ģimeni. Viņiem noteikti ir arī daudz fotogrāfiju,” toreiz apgalvoja Šleperes kundze.

Pēc pāris dienām piezvanīju uz man iedoto telefona numuru. Klausuli neviens necēla, tad pieslēdzās automātiskais atbildētājs, kas laipni aicināja ierunāt savu ziņu.

“Sveicināti, Anna Breidijas kundze! Jūs traucē latviešu žurnāliste. Vācu materiālus par pīpju meistara Kārļa Pētersona meitu Izoldi. Labprāt ar jums tiktos un parunātos. Mans telefona numurs ir... Ja varat, tad piezvanat, ja ne – pēc kāda laika jūs atkal traucēšu. Sandra.”

Pēc nedēļas zvanīju atkal, un atkal mani uzrunāja tikai automātiskā atbildētāja bezpersoniskā balss. Atkal ierunāju savu sakāmo, atgādinot, ka vēl joprojām ļoti vēlos

satikties. Gāja laiks. Vēl pāris reižu mēģināju piezvanīt Breidijas kundzei, bet atbildētājā vairs neko neierunāju.

Pirmā doma – Breidiju ģimene ir devusies pavadīt vasaras atvaļinājumu kādā tālā ceļojumā un, iespējams, atgriezīsies tikai septembrī. Bet varbūt viņi ir pārcēlušies uz citu dzīvesvietu?

Un tad augusta vidū atskanēja negaidīts telefona zvans.

“Sveiki! Vai es runāju ar Sandru? Es esmu Annas Breidijas meita Deirdre. Jūs esat ierunājusi ziņu manas mammas mājas telefona atbildētājā. Diemžēl mana māte ir mirusi.”

Šoks!

“Man ļoti žēl, es jums izsaku visdziļāko līdzjutību...”

Esmu nokavējusi, mana liecinieka vairs nav. Pirms pāris mēnešiem vēl varbūt...

“Paldies... Mamma nomira jūlijā. Jūs interesējaties par Izoldi Pētersoni. Sakarā ar mātes apbedīšanas lietām pašreiz esmu Dublinā. Vai varu kā palīdzēt?”

“Vai mēs varētu satikties?”

“Man nebūs daudz jums ko stāstīt.”

“Varbūt tikai uz tasi tējas, ja jums būtu laiks.”

“Labi.”

Apmēram tāda īsumā bija mana saruna ar Annas Breidijas meitu Deirdri.

Es varu tikai iedomāties, kas notika īsi pirms šī zvana. Būdama aizņemta, kārtojot simt un vienu darīšanu sakarā ar mātes bērēm, Deirdre mammas mājā bija pamanījusi mirgojam gaismīņu tālrunī, kas vēstīja par atstāto ziņu. Viņa nospieda aparāta pogu un noklausījās ierakstu. Vai svešās žurnālistes balss ar stipri jūtamu ārzemnieces akcentu un vēlme satikties ar māti Deirdrei likās tā vērtā, lai uz lapiņas uzrakstītu nosaukto mobilā telefona numuru un atzvanītu? Acīmredzot. Un milzīgs paldies par to!

Sekoja steidzams zvans Latvijas vēstniekam Dublinā, tolaik Pēterim Elfertam. Viņš ne tikai interesējās par maniem pētījumiem, bet arī pats aktīvi piedalījās Pētersonu gaitu apzināšanā. Piezvanīju viņam un pastāstīju, ka ir atsaukusies Annas Breidijas meita. Elferta kungs ieteica Deidri aicināt uz tikšanos vēstniecībā.

Ar Annas meitu mēs satikāmies Latvijas vēstniecībā Dublinā 2012. gada 21. augustā, mūsu valstij zīmīgā datumā, Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas *de facto* gadadienā.

Deirdre uz vēstniecību atnāca ar brūnu ādas koferi rokās, kurā bija ielikusi fotogrāfijas, vecas pases un vēl šādus tādus dokumentus, kas, viņasprāt, varētu mūs

interesēt. Kopīgi pārcilājām kofera saturu. Starp atnestajiem dokumentiem bija arī kāda aploksne, kurā atradās rokrakstā rakstīta Zigfrīda Annas Meierovica vēstule latviešu valodā, kas datēta ar 1918. gada 18. novembri, Latvijas valsts neatkarības proklamēšanas dienā. Unikāli dokumenti, turklāt oriģināli!

Otrs pilnīgi neticams gadījums notika Latvijā tā paša gada septembra ekspedīcijas laikā. Kopā ar kolēģi Gunu Grebi devāmies uz Kārļa Pētersona dzimto pusi Jelgavas rajonā. Jāsaka, ka tā īsti savu ekspedīciju saplānojušas nebijām un braucām, kā saka, vairāk “uz dullo”. Izbraukājām Jelgavu, apmeklējām Kārļa Pētersona māsas Lizetes bērnības skolas biedres un vēlāk draudzenes, izcilās latviešu dzejnieces Aspazijas dzimtās mājas, aprunājāmies ar Daukšu tagadējo saimnieci. Vēlā pēcpusdienā nonācām netālu no Zaļeniekiem. Sāka tumst, un bija skaidrs, ka mums tuvumā jāatrod naktsmājas. Ieskatījāmies reklāmas bukletā un izvēlējāmies viesu namu “Ūziņi”. Kāpēc? Nekādu kritēriju. Ja nu vienīgi – tas atrodas netālu no Zaļeniekiem, un nosaukums tāds foršs. Par ūzām sensenos laikos Latvijā sauca bikses. Tātad ūziņi būtu tāds mīļš apzīmējums biksēm? Biksiņas, tā sacīt. Jocīgi un jautri. Nolēmām, ka mums jānakšņo “Ūziņos”.

Te mūs sagaidīja vilšanās, jo nama saimnieks paskaidroja, ka šobrīd viesu nams tiek remontēts, tāpēc ar naktsmājām mums palīdzēt nevarot. Devāmies uz “Kaupēna dzirnavām” – nākamo tuvāko viesu namu. Tas gan vairāk tiekot iznomāts dažādām svinībām, tomēr cerējām, ka varēsim tur pārlaist nakti.

Dzirnavās viss iegrozījās pavisam labi. Akurāt tajā dienā nekādu svinību nebija, un saimnieks mūs uzņēma itin laipni.

Vārds pa vārdam.

“No kurienes esat un ko darāt mūsu pusē?”

Stāstījām, ka mūs interesē Pētersoni un Klijeņi un zinām, ka šīs mājas vairs neeksistē, taču būtu labi vismaz apskatīt vietu, kur tās kādreiz bijušas. Mūsu sarunai pievienojās viesu nama saimnieka sieva.

“Jūs esat trāpījušas desmitniekā!” apmēram tā sacīja mūsu saimniece. Un, norādot uz vīru, pačukstēja: “Viņš ir Zaļenieku pagastvecis, viņš zina visu.”

Un Ojārs Briedis tūdaļ lika telefonu pie auss un zvanīja vietējai novadpētniecei Aritai Liepiņai, ar kuru jau nākošajā rītā tikāmies pie viņas mājās.

Vai tas bija likteņa pirksts, kas norādīja, kurp mums jābrauc un ar ko jāsatiekas? Noteikti!

Un vēl kāds pilnīgi neiespējams gadījums veikalā *Super Valu* tepat Dublinā. Lai samaksātu kasē par pirkumiem, Latvijas vēstnieka kundze Anta Spunde gaidīja rindā un dzirdēja, kā priekšā stāvošā sieviete kasieri stāstīja par savām saknēm Latvijā, ko viņa pieminēja ar cieņu un lepnumu. Steidzīgi samaksājusi par pirkumiem, Anta panāca nepazīstamo sievieti un uzrunāja viņu, sacīdama, ka labprāt pārmitu kādu vārdu. Viņa pastāstīja, ka aktīvi darbojas latviešu sabiedrībā, arī Latviešu biedrības Īrijā paspārnē esošajā vientuļo kapu sakopšanas darba grupā, kam tuvākajā laikā paredzēts doties uz Etaju, lai savestu kārtībā tautieša Konrāda Pētersona atdusas vietu.

Un tad notika kas pilnīgi prātam neaptverams!

“Konrāds Pētersons Īrijā bija mana tēva latvieša Helmuta Donāta labākais draugs. Mūsu ģimenes laikā pēc kara cieši turējās kopā. Es pazinu gan Konrāda sievu, gan meitu, mums mājās ir daudz fotogrāfiju no kopējām tikšanās reizēm...” Antai stāstīja Sjūzana.

Šāda sastapšanās var notikt, tikai stāvot rindā pie kases veikalā *SuperValu*, un, ja kādam tā izklausās pēc veikala reklāmas, tad lai tā būtu!

Faktiski katrs no daudzajiem jauši, nejauši vai pavisam neizprotamā kārtā sastaptajiem cilvēkiem ir devis virzību šim stāstam. Tāpēc ikvienam pienākas vislielākā pateicība par palīdzību un līdzdalību grāmatas tapšanā!

Bez jums šīs grāmatas nebūtu:

Pēteris Kārlis Elferts, Latvijas vēstnieks Īrijā (2009. – 2013.),

Toms Palmers, Kapp&Peterson ražotnes un muzeja bijušais īpašnieks,

Harijs Felans, Kapp&Peterson, bijušais menedžeris,

Anta Spunde, Latvijas vēstnieka P.Elfersta sieva,

Laima Ozola, portāla *Baltic-Ireland.ie* galvenā redaktore,

Kierans Valasa, Triniti Koledžas vēstures pasniedzējs,

Deirdre O’Broučeina Breidija, Izoldes Pētersones krustmeitas meita,

Šinīda Breidija, Izoldes Pētersones krustmeitas meita,

Gints Apals, Latvijas vēstnieks Īrijā (2013 – 2017),

Almuta Šlepere, Ratgāras *Amnesty International* grupas vadītāja,

Džims Lilli, Starptautiskā Pētersona pīpju kluba dibinātājs,

Ursula Lave-Donāte, Konrāda Pētersona ģimenes draudzene Īrijā,

Sjūzana Dangana, Ursulas Lave-Donātes meita,

Gerijs Malmbergs, Starptautiskā Pētersona pīpju kluba biedrs,

Braiens O’Mahonijs, priesteris, Izoldes Pētersones ģimenes draugs,

Braiens Krovlejs, Patrika Pīrsa muzeja vadītājs,
Silvija Džonsa, Īrijas latviešu liecību krājēja, trimdiniece,
Gundega Grīnuma, Latvijas Zinātņu akadēmijas literatūrzinātniece,
Jānis Stradiņš, Latvijas Zinātņu akadēmijas akadēmiķis,
Jānis Langīns, vēsturnieks Toronto,
Alvils Pētersons, Pētersonu dzimtas pārstāvis Gulbenē,
Jānis Pētersons, Pētersonu dzimtas pārstāvis Cēsīs,
Reinis Pētersons, Pētersonu dzimtas pārstāvis Rīgā,
Zane Jakovica, Pētersonu dzimtas pārstāve Rīgā,
Ruta Pētersone, Pētersonu dzimtas pārstāve Rīgā,
Andris Tomašūns, vēsturnieks, Jelgavā,
Liāna Goldštrema, aktīviste Īrijā,
Sarma Zemīte, Latviešu biedrība Hamburgā,
Arita Liepiņa, Zaļenieku pagasta novadpētniece,
Andris Neibergs, Pētersonu radnieks Rīgā,
Laura Neibergs, Pētersonu radniece ASV,
Ojārs Briedis, Zaļenieku pagasta priekšsēdētājs,
Ilga Briģe, Zaļenieku Medulāju māju saimniece,
Zigmārs Briģis, Ilgas Briģes mazdēls,
Venēra Vilovska, vācu valodas tekstu tulkotāja,
Igors Ažgiņš, fotogrāfs,
Guna Grebe, lieliska palīdzē un pārstāve Latvijā,
Imants Miezis, Latviešu kultūras fonda Īrijā priekšsēdētājs.

Atgriežoties pie stāsta galvenā varoņa Kārļa Pētersona, tagad jau pavisam droši varu sacīt, ka viņa dzīve aizpagājušā gadsimta beigās un pagājušā gadsimta sākumā nebija veltīta tikai darījumiem, bet arī plašai sabiedriskai un vienlaicīgi arī politiskai darbībai.

Šajā stāstā būs daudz faktu, bet daudz arī pieņēmumu, secinājumu un versiju. Attiecīga laikmeta ilustrēšanai tiks izmantotas arī literāras atkāpes – *Tā varēja būt...* –, kas, nepretendējot uz vēsturisku faktu precizitāti, iespējams, palīdzēs izjust attiecīgā laika gaisotni. Ļoti ceru, ka šī jums būs interesanta un zināmā mērā arī izglītojoša lasāmviela.

Turklāt, ja tiek lēsts, ka senākie brīvas gribas latviešu izceļotāji ir pametuši dzimteni tikai ap 19. gadsimta 90. gadiem, tad Kārlis Pētersons varētu būt pieskaitāms to pirmo legālo latviešu emigrantu kopumam (neskaitot izceļošanu uz Iekšskrieviju), kas devās pasaulē. Kārlis Pētersons aizbrauca no Latvijas 1872. gadā.